

**BOLALAR HAYOTIDA MUSIQA SAN'ATINING
AHAMIYATI VA ZAMONAVIY DARSLAR TALABI**

Abdullayev Muhiddin Yusupovich

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

“San’atshunoslik” kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolamizda bugungi kunda dolzarb masalalardan biri bo‘lgan bolajonlarimizni musiqiy estetik didni shakllantirish va milliy ruhda tarbiyalash maqsadida zamonaviy dars mashg‘ulotlarini tashkil etish orqali bolajonlarni madaniy-ma’naviy bilim saviyasini oshirish kabi masalalarga to‘xtalib o‘tdik.

Kalit so‘zlar: Ta’lim texnologiyasi, model, oila, estetika, madaniyat, ma’naviyat, MTT, musiqa, mustaqil ta’lim, zamonaviy dars mashg‘ulotlari,

Musiqa shunday san’at turiki, u insonlarni kechinmalari, emotsional hissiyotlari orqali birlashtiradi. Ular orasidagi aloqa vositasiga aylanadi. Bir kompozitor tomonidan yaratilgan musiqa boshqa insonlar qalbida turli-tuman kechinmalar uyg‘otishining o‘zini bir mo‘jiza deb, atash mumkin. Musiqa tarbiyasi estetik tarbiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi. Inson shaxsini shakllantiruvchi yetakchi omillardan biri ta’lim tarbiyadir. Estetik tarbiya esa uning tarkibiy qismi sifatida go‘zallikning mohiyati, estetik va axloqiy hissiyotlarning birligi, san’atning xalqchilligi to‘g‘risidagi ta’limotga suyanib, bolalarning obektiv dunyo haqidagi bilimni kengaytiradi va chuqurlashtiradi, ijodiy qobiliyatini va iste’dodini o‘stiradi hamda ularda yuksak ma’naviy fazilatlarning tarkib topishiga yordam beradi. Odatda, musiqiy tarbiyaning maqsadi bolalarda estetik his-tuyg‘u va fikrlarni rivojlantirish, go‘zallikni ko‘ra bilish va ulardan zavqlana olishdan iborat, deb tushuniladi

Aslida musiqiy tarbiyaning maqsad va vazifalari bu bilan chegaralanib qolmaydi, bolalarni go‘zallik va xunuklikni, yuksaklik va tubanlikni, shodlik va kulfatni anglash hamda ko‘ra bilishga o‘rgatadi. Musiqiy tarbiya umuminsoniy va milliy qadriyatlar qaror topishiga xizmat qiladi. Ayonki, tarbiya inson ongiga, his-tuyg‘ulariga, tasavvuriga, e’tiqodiga, dunyo-qarashiga, xatti-harakatlariga, xulq-atvoriga ta’sir o‘tkazadi.

Musiqa tili barchaga tushunarli va yaqindir. Shuning uchun ham barcha xalqlar musiqalari jozibadordir shu jumladan musiqa xalqlar o‘rtasidagi ko‘rinmas madaniy va ruhiy chegarahamdir.

Musiqa tovush tovlanishlari orqali fikr va tuyg‘ularni aks ettiradi, hayot bosqichlarida insoniyatni to‘lqinlantirib kelgan axloqiy muammolarni bayon qiladi. Bunda musiqaning falsafiy mohiyati ham namoyon bo‘ladi. Ajoyib musiqa asarlari

chuqur falsafiy mazmun bilan sug'orilgan bo'ladi, musiqada hayot va o'lim, shaxs va jamiyat, ezgulik va zulm, qudrat va zaiflik kabi masalalar aks yetadi.

Musiqaning inson ruhiyatiga ta'sir qilishining tugallanmas imkoniyatlari haqida qadimdan musiqashunoslar, mutafakkirlar va olimlar diqqatini o'ziga tortgan. Faylasuflar, psixologlar, pedagoglar va jamoat arboblari san'atlar ichida musiqa san'atining insonni shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir qiladigan xususiyatlari haqida aniqlashga uringanlar.

Qadim zamonlardan musiqaning, ayniqsa, uning komponentlari – ritm va kuyning inson kayfiyatiga ta'siri, uning ichki dunyosini o'zgartirishi haqida fikrlar mavjud bo'lgan.

Musiqa san'ati estetik tarbiyaning muhim omili sifatida shaxs shakllanishiga kuchli ta'sir yetadi. Oilada, MTMda, maktabda musiqa mashg'ulotlarini maqsadga muvofiq tarzda uyushtirish, yosh avlodning ichki dunyosini boyitish va san'atni to'g'ri tushunishdagi samarali yo'ldir. Musiqa inson his-tuyg'ularini, orzu-umidlarini, xohish-istaklarini o'ziga xos badiiy tilda ifoda etadi va kishining his-tuyg'ulariga faol ta'sir yetadi. Musiqa ham fan, ham san'atdir. U fizika va matematikaga asoslanadi, bu fanlar musiqani fanga aylantiradi. Lekin musiqa asariga shu fanning turg'un tushunchasi sifatida qarab bo'lmaydi. Chunki musiqa har doim rivojlanib turuvchi jonli san'atdir. Musiqa san'ati inson hayotining ilk yillaridanoq uning hamrohiga aylanib, umumiy madaniy rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shadi. Musiqa inson umrining doimiy yo'ldoshi. Stendalning aytishiga ko'ra, musiqa – san'at turlari ichida insonning yuragiga chuqur kirib, uning ichki kechinmalarini aks ettirishga qodirdir. Musiqa ham voqea-hodisalarni ifodali aks ettiradi. Ammo u me'morchilikdagi kabi fazo va moddiy ashyo o'lchovlari bilan belgilanmaydi. Musiqa ko'rish orqali emas, balki eshitish vositasida idrok qilinadi. Musiqa mavzui o'z xususiyatiga ega bo'lib, inson va voqelikdagi barcha tomonlarni qamrab ololmaganligi uchun, eng avvalo, inson ichki ma'naviy dunyosini, uning tuyg'u va kayfiyatini ifodalaydi. Musiqa voqelikning his-tuyg'uli qiyofasini yaratadi. Musiqa kayfiyat holatini ifodalashda keng imkoniyatga ega. Inson kayfiyati murakkab hissiyot bo'lib, u hech narsa bilan bog'lanmagan. Kayfiyat umumlashgan xususiyatga ega bo'lib, undan ikkilamchi tomonlar chiqarib

tashlanadi va insonning voqelikka bo'lgan tuyg'u munosabatini belgilaydigan eng muhim tomonlari ajratib olinadi. Musiqaning kuch-qudrati shundaki, u shodlanish, qayg'urish, hayol surish, bardamlik, jasurlik, tushkunlik va shunga o'xshash inson ruhiy holatlarini xususiy va umumiy tarzda o'zaro bog'liqlikda, bir-biriga singib ketishida namoyish qila oladi.

Musiqqa "til"i barcha qismlarning uzviy birligini, asar shaklini ifodalaydi. Shakl – musiqqa mazmunining moddiy ifodasidir. Bastakor fikri, tuyg'ulari, tasavvurlari eshituvchilarga musiqiy shakl orqali yetib boradi. Shu bois musiqqa "til"ini egallashga, uning mazmun-mohiyatini anglashga, musiqadagi fikrlar, tuyg'ular, kechinmalar boyligini o'zlashtirishga keng yo'l ochadi. O'sib kelayotgan avlod uchun musiqiy tarbiyaning ahamiyatini nihoyatda buyuk ekanligini qadimiy mutafakkirlar alohida urg'u bilan ta'kidlashgan.

Kelajak jamiyat a'zosining insoniy va ijobiy fazilatlari aynan bolalikdan boshlab shakllana boradi. Aynan shu davrda musiqqa ijobiy sifatlarni shakllantiruvchi vosita hisoblangan. Musiqqa ashula va raqs tarkibida ham vujudga keladi va keyinchalik badiiy ijodning mustaqil turiga aylanadi, o'ta o'ziga xos badiiy ifoda "til"iga ega bo'lib, maxsus ishlab chiqilgan va tanlab olingan tovushlar ana shu "til"ning manbaidir.

Albatta, musiqqa shaxsni shakllantirishning, uning ijobiy fazilatlarining yo'nalishlarini o'z-o'zidan belgilab bermaydi. Tarbiyaviy ta'sirning eng muhim tomonlari musiqiy asarning g'oyaviy mazmuniga bog'liqdir. Ana shu bilan musiqiy-estetik tarbiyaning vazifalari belgilanadi. Mashhur polyak kompozitori K.Shimanovskiy o'zining "Jamiyatda musiqaning tarbiyaviy ahamiyati" nomli maqolasida, musiqaning tabiiy kuchi haqida gapirar ekan, – uning ikki qarama-qarshi yo'nalishda yaratish va buzish uchun ishlatish mumkinligini kerakli ishga yo'naltirgan holda, tez oqar daryoning suvlaridan foydalanib, foydali va unumli ishlar uchun, ya'ni tegirmonni aylantirish uchun ishlatgandek, musiqqa kuchidan ham unumli foydalanish kerak", – degan.

Musiqaning insonga ta'siri, shaxsning va jamiyatning ruhiy hayotidagi o'rni kompleks muammo hisoblanadi. Ushbu murakkablik va serqirralik fanga darrov kelmadi. Shu o'rinda Asafevning "...musiqqa – bu ham san'at, ham fan, ham til, ham o'yin"- degan so'zlarini eslash maqsadga muvofiqdir

Demak, bolalarning estetik, musiqiy hamda shaxsiy xususiyatlarini shakllantirishda musiqqa san'atining o'rni beqiyosdir. Musiqqa kishiga har tomonlama ta'sir ko'rsatar ekan: kuy va uning musiqiy ifodasi kishining hissiyotiga chuqur ta'sir qilib, unda har xil hislarni uyg'otadi, turlicha kayfiyatlarni hosil qiladi. Qo'shiqning matni, g'oyaviy mazmuni faqat hissiyotga emas, balki tinglovchilarning ongiga ham ta'sir qilib, ularni hayajonlantiradi va fikrlashga majbur etadi. Kishilarda asarda aks etgan ma'naviy muammolarga nisbatan muayyan munosabat uyg'otadi. Bunday ta'sir g'oyat murakkab va kuchlidir.

Uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim jarayonini tashkil etishning asosiy shakli dars (o'quv mashg'uloti) bo'lib hisoblanadi. Dars ta'lim-tarbiya jarayonining mantiqiy tugallangan yaxlit, aniq vaqt bilan chegaralangan qismidir. Har bir dars faoliyati uning asosiy elementlari hisoblanadi. Darsning mavzusi, dars maqsadi, darsning turi, darsni jihozlash, darsni borishi, darsni yakunlash, uyga vazifa berish. "Zamonaviy dars shunday dars"ki deb, yozadi J.F.Yoldoshev, unda o'qituvchi ta'lim oluvchining mavjud imkoniyatlaridan ustalik bilan foydalanib, uning aqliy potensialini ishga solib, rivolantiradi. Ta'lim oluvchi esa o'z navbatida bilimlarni chuqur o'zlashtiradi va ma'naviy barkamollik kabi odimlaydi. O'qituvchilar darsga tayyorgarlik qilish jarayonida darsga qo'yilgan talablarni bilishlari zarur. Ular quyidagilar:

O'qituvchining kiyinish madaniyati, nutqi, o'zini tutishi, bolani sevish orqali shaxsiy namuna ko'rsata olishi, o'qituvchi darsning mavzusiga qarab darsning maqsadini aniq belgilab, o'quvchilarni maqsad sari yetaklashi lozim. Har bir darsda ta'limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi maqsadlarni to'g'ri qo'yishi kerak. Ta'lim oluvchilarni tayyorgarlik darajasiga qarab dars metod usullarini to'g'ri tanlashi lozim. Darsda sanitariya gigiyena talablariga to'liq rioya qilish zarur. Shuningdek, har bir o'qituvchi o'zi o'qitayotgan fanining nazariy asoslari bo'yicha yetarli bilim-malakalarga ega bo'lishi kerak. Yuqori kasbiy tayyorgarlikka (musiqqa fani bo'yicha) ega bo'lishi va mustaqil ravishda o'z ustida ishlashi kerak Zamonaviy pedagogik texnologiya va interaktiv metodlarni qo'llagan holda talim jarayonini tashkil etadigan bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim. O'qituvchi dars (musiqqa) berayotgan fan boyicha me'yoriy hujjatlari puxta bilishi kerak.

Bugungi kunda Respublikamizda yuz berayotgan o'zgarishlar, ta'lim sohasi va barcha fan o'qituvchilarimiz oldiga ko'plab vazifalarni qo'yimoqda. Bu vazifalarni amalga oshirish, har bir o'qituvchidan, tarbiyachidan umumiy va professional omilkorlikni doimiy ravishda oshirib borishni, mustaqil faoliyat yurgizib tashabbuskorlik talab etadi. Bu borada pedagogik texnologiyaning milliy modulini ta'lim-tarbiya jarayonini tatbiq etish yo'lida o'quv fanlari, mashg'ulotlarning loyihasini tuzishda modulli o'qitish nazariy hujjatdan asoslangan bo'lib uni ta'lim jarayoniga tatbiq etish mexanizmini yaratish dolzarb masaladir. Modul ta'limning asosida o'tgan XX asrning yarmida ta'lim tizimida qo'llaniladigan dasturlangan o'qitish jarayonlari yotadi. "Modul" so'zining asl manosi "Model" lotincha - o'lchov degan ma'nolarni bildiradi. Modul pedagogik texnologiyani tashkil qiluvchi tarkibiy bolaklarini ifoda etadi.

Modul - bu o'quv axborotining mantiqiy ajratilgan bir qismi bo'lib, u bir butun va tugallangan mazmun hamda o'zlashtirish nazoratidan iborat. Har bir modul o'zaro bog'liq bo'lib, maqsadga mos ravishda muntazam olib boriladi. Modul talim oluvchilarning umumiy maqsad doirasida ongli ishlashga imkoniyat yaratadi. Modul o'qitish texnologiyasi pedagogik texnologiyaning tarkibiy qismi sifatida ta'lim jarayonida tobora kengroq qo'llanilmoqda. Modulli ta'limni asosiy maqsadi ta'lim

oluvchilar tomonidan aniq o'quv mavzusi bo'yicha bilimlarni o'zlashtirib ko'nikmalarga aylantirish tahlili shuni ko'rsatadiki ta'limda deyarli barcha fanlarga modulli o'qitish texnologiyasini qo'llash ijobiy samara beradi.

Modul texnologiyasi asosiy vazifasi ta'lim sifati va samaradorligini oshirish. Modul o'qitish texnologiyasini musiqa va boshqa fanlarga joriy etish negizida pedagogik tafakkurni rivojlantirish, o'qitishning innovatsion usullarini va pedagogik texnologiyalarni puxta o'zlashtirish yotadi, chunki ular o'qitish sifati va samaradorligini oshiradi. Modulli o'qitishning asosiy vazifalardan yana biri uzviy bog'langan fanlardan iborat bo'lgan tugunni bildiradi. "Ta'lim texnologiyasi" iborasining ma'nosi ta'lim jarayoni yuksak mahorat bilan san'at darajasida tashkil etish to'g'risida ma'lumot beruvchi fan, ta'limot demakdir. Ta'lim texnologiyasi, bu ta'lim maqsadiga erishishning ilmiy asoslangan va kafolatlangan natijalarga erishish uchun avvaldan loyihalashtirilgan ta'lim jaryoni tarkibiy qismlarining mukammal ishlaydigan tizimidir. Pedagogik texnologiya esa axborot texnologiyasi bilan bog'liq hamda o'qitish jarayonida qo'llanishi zarur bo'lgan kompyuter, turli xil texnika vositalardan foydalanish demakdir.

Metodika fani esa insonlarga ta'lim-tarbiya berish usullarini yo'llarini predmetlarini o'qishning qonuniyatlarini o'rgatuvchi fan. Umuman olganda pedagogika bilan metodika biri-biridan ajralmas tushunchadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. X. Boymirzayev va boshqalar. "Musiqa o'rganish metodikasi". - T.: "O'qituvchi" nashriyoti, 1995 yil.
2. G.M.Sharipova. "Boshlang'ich sinflarda musiqa o'qitish uchun metodik qo'llanma". -T .: RTM nashriyoti, 2001 yil.
3. G. Sharipova "Musiqa va uni o'qitish metodikasi". - T. "Turon-Iqbol" nashriyoti, 2011 y.
4. G. Sharipova "Musiqa metodikasi". - T.: "O'zbekiston faylasuflar" nashriyoti, 2012 y